

บทความวิจัย (ม.ค. – มิ.ย. 2563)

รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ปรวพรรณ ดวงรัตน์, นิสิตระดับปริญญาโทศึกษาศาสตร์, ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย porrawan.dot@dpu.ac.th, 081-3815963

รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล, ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, archanya@gmail.com

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระดิษฐ์ สุปัญญ, ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, drpaw@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและองค์ประกอบเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาเอกสารและสื่อที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และ 2) สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ เครื่องมือที่ใช้ คือ 1) แบบวิเคราะห์เอกสารและสื่อ ทำการเก็บข้อมูลจำนวน 40 รายการ 2) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง ทำการเก็บข้อมูลภาคสนามสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสังคมเมือง ใน 6 ภูมิภาคทั่วประเทศ จำนวน 112 คน คัดเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองมีที่มาจากวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ถูกกำหนดขึ้นโดยสังคมและตัวของผู้สูงอายุเอง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเกิดขึ้นได้จากการมีทัศนคติเชิงบวกต่อตนเอง ใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมมาในอดีตผสมผสานกับความท้าทายใหม่ๆ ขับเคลื่อนให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชีวิต 2) องค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย (1) หลักการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง (2) พื้นที่เรียนรู้ตามอัธยาศัย (3) ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ (4) ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (5) ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (6) กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (6) ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และ (7) วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบเหล่านี้จะทำหน้าที่ในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมือง

คำสำคัญ: รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย, ผู้สูงอายุในสังคมเมือง, การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

Received: December 6, 2019, Revised December 14, 2019, Accepted December 28, 2019

An Informal Learning Enhancement Model for Elderly in Urban Society

Porrawan Dounggrat, Ph.D. Student, Lifelong Education Department,
Faculty of Education, Chulalongkorn University, porrawan.dot@dpu.ac.th, 081-3815963
Associate Professor.ArchanyaRatana-Ubol, Ph.D. Lifelong Education Department,
Faculty of Education, Chulalongkorn University, archanya@gmail.com
Assistant Professor.Weerachat Soopunyo, Ph.D., Lifelong Education Department,
Faculty of Education, Chulalongkorn University, drpaw@hotmail.com

Abstract

The purpose of this study was to study the concepts of the elderly's learning in urban society, and the essential elements of an informal learning enhancement for the elderly in urban society. In this qualitative research, there were 2 processes in the research methodology; 1) the 40 data collected from research articles, journals, book, and online-offline media were analyzed, 2) 120 elderly were interviewed. The data were analyzed to identify concepts of the elderly's learning in urban society, and to analyze and the essential elements of an informal learning enhancement for the elderly in urban society. There were 2 findings conducted in this study; 1) concepts of the elderly's learning in urban society, it derives from the discourse about the learning of the elderly, which is determined by society and the elderly themselves. Which suggests that learning of the elderly arises from having a positive attitude towards oneself using past experiences combined with new challenges drive change in life, 2) the essential elements of an informal learning enhancement for the elderly in urban society was consist of (1) informal learning enhancement principles (2) informal learning space (3) informal learning facilitators (4) informal learning interaction (5) informal learning enhancement activities (6) informal learning resources, and (7) informal learning enhancement methods. Each of these components will serve to promote learning for the elderly in urban society.

Keywords: Informal learning enhancement model, elderly in urban societies, learning of the elderly

คำขอบคุณ: งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาปริญญาดุษฎีบัณฑิต, ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทนำ

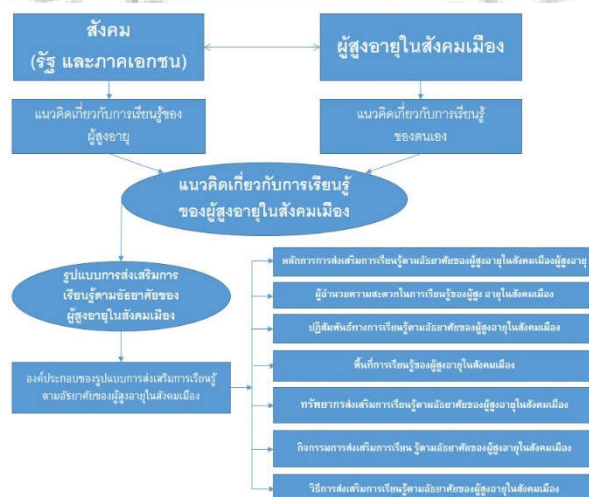
มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่สามารถแสวงหาความรู้และเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมากมาย ผลแห่งการเรียนรู้ของมนุษย์นั้นนำมาสู่การพัฒนาตนเอง และสังคมชุมชน มนุษย์มีวิวัฒนาการของการเรียนรู้ที่น่าสนใจเริ่มตั้งแต่การเรียนรู้เพื่อที่จะมีชีวิตรอดตามสัญชาตญาณของสิ่งมีชีวิตไปสู่การทำมาหากินยังชีพจนพัฒนาขึ้นเป็นวิถีชีวิตของชนเผ่า จนเริ่มมีการทำให้การเรียนรู้เกิดมีรูปแบบที่หลากหลายขึ้นเพื่อถ่ายทอดความรู้ และค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง ในสังคมไทยนับแต่บรรพกาลการเรียนรู้เริ่มจากบ้าน ครอบครัว เป็นการเรียนรู้ที่จะทำมาหากินเพื่อความอยู่รอด จนวิวัฒนาการไปสู่การเรียนรู้ผ่านแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ เช่น วัด วัง เกิดเป็นสกุลช่างๆ นับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จนเมื่อก้าวเข้าสู่การพัฒนาประเทศเข้าสู่ความเป็นสากล เกิดเป็นสถาบันทางการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างมากมายและมีความหลากหลายแต่การเรียนรู้ไม่ได้จบลงเพียงในรั้วของสถาบันทางการศึกษาเท่านั้น

มิติของการเรียนรู้มีความหลากหลายรูปแบบที่นอกเหนือจากในระบบโรงเรียนแล้ว การเรียนรู้ยังสามารถเกิดขึ้นได้จากการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัยซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากตัวของผู้เรียนเอง เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของบุคคลและสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา แม้บุคคลไม่ต้องการเรียนรู้แต่การใช้ชีวิตของบุคคลต้องเกี่ยวข้องกับความเสี่ยงแปลงที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ บุคคลจึงต้องนำการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด การเรียนรู้ตามอัธยาศัยจะเกิดขึ้นบนพื้นฐานของการศึกษาตลอดชีวิตที่ตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่า มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง นับจากวัยแรกเกิดจนถึงวัยสูงอายุ ช่วงวัยที่มนุษย์เกิดการเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นจากในระบบโรงเรียนเท่านั้น แต่ระยะเวลามากกว่า 10 ปีเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้จากการทำงาน การเรียนรู้จากการใช้ชีวิต สะท้อนให้เห็นว่าการเรียนรู้ที่แท้จริงของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ช่วงวัยที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้มากที่สุด คือ วัยสูงอายุ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าเมื่ออย่างเข้าสู่วัยสูงอายุเราต่างจะเริ่มรับรู้ถึงการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงลงเป็นไปตามความเสื่อมถอยทางสรีระ พัฒนาการทางการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ก็เริ่มถดถอยลงไปด้วย การที่จะกระตุ้นให้ผู้สูงอายุเกิดความกระตือรือร้นที่อยากจะเรียนรู้นั้นจึงเป็นสิ่งที่ควรแก่การใส่ใจเป็นอย่างยิ่ง

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าในปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรโลกที่เป็นผู้สูงอายุมีจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างดังกล่าวทำให้เกิดการคาดการณ์ว่าในอีก 25 ปีข้างหน้า ประชากรผู้สูงอายุจะทวีขึ้นจาก 606 ล้านคนในปี ค.ศ.2000 ไปสู่ 1,200 ล้านคนในปี ค.ศ.2025 และ 2,000 ล้านคนในปี ค.ศ.2050 สำหรับในประเทศไทย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (2562) ทำการสำรวจประชากรเมื่อปี พ.ศ. 2562 พบว่าปัจจุบันมีประชากรผู้สูงอายุมากกว่า 11.7 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 17.66 ของประชากรทั้งประเทศ และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องคาดการณ์ว่านับตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 ในอีก 20 ปีข้างหน้า อัตราผู้สูงอายุจะเพิ่มเป็นร้อยละ 40 ในปี พ.ศ.2570 นั้นแสดงว่าประชากรไทยจำนวน 1 ใน 4 คนจะเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยเป็น “สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์” จากการศึกษาแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) พบว่า มีนโยบายและมาตรการที่สำคัญเกี่ยวกับการมุ่งเน้นคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้เกิดการดูแลผู้สูงอายุลดภาระพึ่งพิงทางสังคมของผู้สูงอายุที่ทำให้ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่มีคุณค่าทางสังคม

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในสังคมไทย พบปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุจำแนกออกเป็นปัจจัยภายใน เช่น สุขภาพ อายุ หรือเพศ และปัจจัยภายนอก เช่น เครือข่ายทางสังคม เศรษฐกิจ เป็นต้น ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่เริ่มเข้าสู่วัยกลางคน ไม่ว่าจะเป็นในด้านของสังคมภายนอก สภาวะทางกายภาพและจิตใจ ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุ เกิดมาจาทักษะชีวิตของผู้สูงอายุที่มีต่อตนเอง ดังนั้นการที่จะเสริมสร้างให้ผู้สูงอายุมีความสุขในการใช้ชีวิต ด้วยการกลับมามองเห็นคุณค่าความสำคัญของตนเอง คือ การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยอยู่เสมอ ผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาผู้สูงอายุให้เกิด 3 ด้าน คือ การส่งเสริมความมั่นคงในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ การพัฒนาคุณภาพชีวิต

ดังนั้นเพื่อเป็นการสร้างเสริมให้ผู้สูงอายุในสังคมเมืองเกิดการรับรู้ถึงคุณค่าของตนเองมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงสิ่งที่จะสามารถทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนทางการรับรู้เกี่ยวกับคุณค่าในตนเอง โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษานโยบายเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่มาจากมุมมองของสังคมและมุมมองของผู้สูงอายุเอง และนำแนวคิดดังกล่าวมาพัฒนาไปสู่รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองต่อไป เพื่อเสนอเป็นแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

วิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและองค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และองค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง กำหนดการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและสื่อที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ผ่านแหล่งที่มาภาครัฐ และภาคเอกชน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย แบบวิเคราะห์เอกสาร โดยทำการเก็บรวบรวมเอกสาร นโยบายรัฐที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ตำราบทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเผยแพร่อยู่ในช่วง ปี พ.ศ. 2550-2562 และสื่อออนไลน์ใช้การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) ในการศึกษาตัวบท และปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการกำหนดแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง ทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ที่มีภูมิลำเนาอยู่ใน 6 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ (24 คน) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดมหาสารคาม (24 คน) ภาคใต้ จังหวัดสงขลาและภูเก็ต (20 คน) ภาคตะวันออก จังหวัดระยอง (8 คน) ภาคตะวันตก จังหวัดกาญจนบุรี (13 คน) และภาคกลาง จังหวัดกรุงเทพมหานคร (22 คน) รวมตัวอย่างผู้สูงอายุ 112 คน

2. นำผลจากข้อ 1 มาวิเคราะห์เพื่อนำข้อมูลมาประมวล ให้ได้มุมมองที่สังคมเป็นผู้กำหนดแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และมุมมองที่ผู้สูงอายุกำหนดตนเอง โดยใช้หลักการวิเคราะห์วาทกรรม นำข้อสรุปที่ได้จากการวิเคราะห์มาเสนอเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และกำหนดเป็นคุณลักษณะของการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ดำเนินการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ด้วยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยและสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ นำเสนอออกมาเป็นองค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

จากการศึกษาเอกสาร สะท้อนให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุถูกกำหนดขึ้นจากสังคมผ่านการผลิตสร้างโดยภาครัฐและภาคเอกชน กำหนดให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ด้อยโอกาส ควรที่จะได้รับเติมเต็มโอกาสในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการศึกษา ปรากฏอยู่ในคำกล่าวใน แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2561ที่ว่า

“ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ให้สามารถ เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน และมีความสามารถในการปรับตัวของตนให้สมัย”

(แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564)

ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2 พ.ศ.2561, 2561:2)

การที่ภาครัฐมุ่งนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุว่าเป็น“การให้โอกาสสำหรับผู้ด้อยโอกาส”ซึ่งอาจตีความได้ว่า ผู้สูงอายุตกเป็นภาระของสังคมที่จะต้องให้ความเกื้อกูลและส่งเสริมให้มีการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่องในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นทางร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ การมองว่าโอกาสเป็นเรื่องสำคัญและเป็นเรื่องที่ดีต่อตัวของผู้สูงอายุเอง แต่ในขณะเดียวกันก็มักจะถูกใช้เหตุผลของความเสื่อมสภาพทางร่างกายที่มาจากอาการเจ็บป่วยตอกย้ำให้เห็นถึงภาวะพึ่งพิงและความสามารถทางการเรียนรู้ที่ไม่มีประสิทธิภาพที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนในวัยอื่นๆ

“ผู้สูงอายุตกอยู่ในภาวะพึ่งพิงสูงขึ้นและต้องการการดูแลระยะยาว มาจากการเสื่อมสภาพของร่างกายตามวัยและโรคไม่ติดต่อ หรือโรคเรื้อรัง โรคทางสมองที่มีต่อการเรียนรู้”

(แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564)

ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2 พ.ศ.2561, 2561:18)

นัยที่ซ่อนเร้นในข้อความถูกส่งผ่านเป็นวาทกรรมไปสู่สังคมและผู้สูงอายุหลากหลายวาทกรรมเกิดการตีความไปสู่การเกิดเป็นทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุ หนทางหนึ่งที่สามารถลดทัศนคติเชิงลบของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุได้ก็คือ การส่งเสริมแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เกิดขึ้นในสังคม โดยมีคำกล่าวถึงความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตกับผู้สูงอายุไว้ว่า

“การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงมีความจำเป็นต่อผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นกระบวนการเพื่อความเจริญงอกงามของผู้สูงอายุ โดยถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานสำหรับทุกคนทุกกลุ่มอายุ และเป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความหมายในชีวิต เป็นหนทางที่ผู้สูงอายุได้พัฒนาศักยภาพของตนในการพัฒนาประเทศทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม โดยการ เรียนรู้ตลอดชีวิตจัดขึ้นเพื่อให้บุคคลทุกช่วงวัยได้เรียนรู้และสามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงตลอดชีวิต ประเทศต่างๆ จึงตระหนักและให้ความสำคัญต่อการศึกษสำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการเรียนรู้ตลอดชีวิต(Lifelong Learning)”

(อาชัญญรัตน์อุบล, 2554: 3)

แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตดังกล่าว ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดความกระตือรือร้นและสนใจในการเรียนรู้ แสดงออกซึ่งความรู้สึกชอบ และเอาใจใส่ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องหรือได้ประสบในแต่ละวันของการดำเนินชีวิต สร้างทัศนคติเชิงบวกให้เกิดขึ้นต่อตนเอง สร้างความภาคภูมิใจและมองเห็นคุณค่าที่มีในตนเอง สิ่งนี้จะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติจากการเป็น “ภาระ” ให้เป็น “พลัง” ได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้จากการศึกษาสื่อออนไลน์ พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่มักจะได้รับคำแนะนำจนถึงผู้สูงอายุ มักจะกล่าวถึงกิจกรรมที่ทำทำให้ผู้สูงอายุได้ทำร่วมกับกลุ่มคนรุ่นใหม่ เช่น การเล่น Skateboard, การร้องเพลง Rap และการแต่งกายแฟชั่น เป็นต้น ความท้าทายด้วยกิจกรรมใหม่ดังกล่าว ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความตื่นตัวที่จะเรียนรู้ และมีทัศนคติเชิงบวกต่อตนเองมากยิ่งขึ้น

“การแสวงหาความท้าทายแปลกใหม่ อาจจะเป็นเรื่องที่คนหนุ่มสาวทำกัน แต่ก็ใช่ว่าเลยวัยเกษียณมาแล้วจะต้องหยุดเรื่องราวเหล่านี้ไว้ เพราะสูงวัยไทยแลนด์ของเราในวันนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าการลองทำอะไรใหม่ๆ ในช่วงสูงวัยอย่างการลุกขึ้นมาเป็นนายแบบ กับสไตล์การแต่งตัวที่สุดแสบสันต์ จนคนรุ่นลูกหลานเหลน เห็นแล้วต้องยกนิ้วให้ ก็ทำให้เลือดลมได้สูบฉีดได้เยอะขึ้น มีพลังกำลังมากขึ้น มีชีวิตชีวามากขึ้น และมีความสุขมากขึ้น”

(รายการสูงวัยไทยแลนด์ ตอนลุงองอาจ แฟชั่นนิสตาชายวัยเก๋า

ออกอากาศทางช่องไทยพีบีเอสเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2562)

สรุปผลจากการศึกษาเอกสารและสื่อออนไลน์ พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ที่ภาครัฐและเอกชนนำเสนอแสดงให้เห็นความเชื่อเดิมที่ว่า ผู้สูงอายุขาดความแข็งแรงและความมีชีวิตได้เปลี่ยนไปมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุและสังคมมีทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุให้มากยิ่งขึ้น โดยนำเสนอหลากหลายแนวทางที่จะสามารถเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญในการเริ่มต้นที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่มากยิ่งขึ้น

สำหรับผลการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุพบว่า ในทิศทางที่ผู้สูงอายุเป็นผู้กำหนดแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของตนเอง ผู้สูงอายุสะท้อนทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้ของตนเอง ด้วยแนวคิดที่ว่า การเรียนรู้ของตนเองจะมีประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ท้าทายความสามารถ ประสบการณ์ชีวิตที่สั่งสมจะถูกดึงมาใช้ในการคิดวิเคราะห์เพื่อแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าวให้ลุล่วงไป

“การเรียนรู้ของคนแก่ มันก็อธิบายยากนะ บางทีไม่สามารถบอกได้ว่า มันเกิดขึ้นได้ยังไง แต่บ่อยครั้งผมก็พบว่า เมื่อเกิดปัญหาอะไรขึ้น มักจะแก้ไขได้ มีทางออกที่ดีให้องค์กรรอดพ้นวิกฤตได้ทุกครั้ง ผมเรียกมันว่า มันเป็น Intuition นะ”

(ปิติ ลิทธิอำนาจ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2562)

การที่ผู้สูงอายุมองตนเองว่า การเรียนรู้ของตนเองนั้นเกิดขึ้นจากการหยั่งรู้ หรือ Intuition เป็นคำที่ใช้ในการกล่าวถึงการบรรลุสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้า ถ้อยคำดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีความภาคภูมิใจเมื่อได้รับโอกาสให้ได้ใช้ประสบการณ์ที่ตนเองสั่งสมมาอย่างเป็นพิเศษในการแก้ไขสถานการณ์ที่ท้าทาย

นอกจากนี้ผู้สูงอายุมองการเรียนรู้ของตนเองไปในแง่ของการเปลี่ยนแปลงตนเองด้วยการเรียนรู้ร่วมกับคนรุ่นใหม่ เป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนต่างวัย ด้วยการสร้างปฏิสัมพันธ์ทั้งในรูปแบบของครู อาจารย์ ผู้ถ่ายทอดความรู้พื้นฐานแต่ในขณะเดียวกันก็เรียนรู้วิถีของคนรุ่นใหม่ด้วยการร่วมทำกิจกรรมไปพร้อมกับพวกเขาเหล่านั้นด้วย

“ต้องบอกว่าทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงกับชีวิต ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการย้ายที่อยู่อาศัยหรือตกงาน รวมถึงที่อายุ 60 ปี เรามองว่าเป็นการเข้าสู่การเป็นผู้ใหญ่แบบเต็มตัว ดิฉันจะไม่มองโลกเหมือนคนอื่น ๆ ทุก ๆ ครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลง มันคือการ start up ตลอดเวลา เราต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า”

(ภัทราวดี ศรีไตรรัตน์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2562)

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ได้จากการศึกษาผ่านมุมมองของสังคมและมุมมองของผู้สูงอายุเอง สามารถนำเสนอผ่านคำสำคัญ 5 คำ คือ

“แสวงหาโอกาส เรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยความท้าทาย เรียนรู้ร่วมกับคนรุ่นใหม่ เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับตนเอง”

จากแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร สื่อออนไลน์ และสัมภาษณ์ผู้สูงอายุดังกล่าวผู้วิจัยนำมากำหนดเป็นคุณลักษณะของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอริยาถัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ปรากฏอยู่ใน 7 องค์ประกอบ ดังนี้ หลักการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอริยาถัยของผู้สูงอายุ ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ พื้นที่การเรียนรู้ตามอริยาถัย ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอริยาถัย กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอริยาถัย ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ตามอริยาถัย และวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอริยาถัย สรุปผลที่ได้จากการศึกษาดังนี้

หลักการของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอริยาถัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

1. หลักการของการให้โอกาสอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อตอบสนองต่อการเข้าถึงการเรียนรู้ได้ตามอัธยาศัย สิ่งสำคัญ คือ การจัดบรรยากาศ สถานการณ์ สถานที่ หรือสภาพแวดล้อมที่สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกกาลเทศะ โดยในการจัดนั้น ควรคำนึงการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกและปลอดภัย
 2. หลักการให้ความเป็นอิสระ เป็นสะท้อนให้เห็นว่าต้องทำให้ผู้สูงอายุรับรู้ถึงความรู้สึกอิสระ คล่องตัว ไม่อึดอัด และความรู้ถึงบรรยากาศที่เป็นมิตร
 3. หลักการของความยืดหยุ่น ไม่ยึดติดกับรูปแบบใดใดมากเกินไป มีความยืดหยุ่นทั้งในด้านของเวลา เนื้อหา และสถานที่การเรียนรู้
 4. หลักการของความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ด้วยการให้ความสำคัญกับความสอดคล้องกับกิจกรรมที่สามารถทำได้ในชีวิตประจำวัน และเป็นไปตามความสนใจของผู้สูงอายุ
 5. หลักการของความหลากหลาย เน้นการสร้างความท้าทาย ทั้งทางด้านการใช้สื่อ หรือทรัพยากรส่งเสริมการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ และกิจกรรมที่หลากหลาย
 6. หลักการความทันสมัย เท่าทันกับเปลี่ยนแปลง มีความเป็นปัจจุบัน รวมถึงสิ่งที่คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเยาวชนให้ความสำคัญ และสามารถนำไปใช้ต่อยอดในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุได้
 7. หลักการของการสร้างความผสมผสานศิลปะด้านต่างๆ ทั้งศิลปะการจูงใจ การสร้างแรงบันดาลใจ การประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความรู้สึกให้ผู้สูงอายุเกิดความอยากเรียนรู้ และเกิดความต้องการที่จะเรียนรู้ต่อไปอย่างต่อเนื่อง
 8. หลักการการให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมและการมีพื้นที่ ที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และมีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นได้อย่างอิสระ ปราศจากการควบคุม
 9. หลักการการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุต้องสามารถแสดงให้เห็นเนื้อหา สาระ ข้อมูลที่มีรายละเอียดต่างๆ ซึ่งช่วยสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง และสามารถนำไปต่อยอดเรียนรู้เพิ่มเติมได้ด้วยตนเอง
 10. หลักการใช้เทคโนโลยี ด้วยการให้ความสำคัญกับการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการสนับสนุนการเรียนรู้ตามความเหมาะสม
 11. หลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต ต้องทำให้ผู้สูงอายุเข้าใจได้ว่าเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิต เกิดขึ้นได้ทุกหนแห่ง โดยเป็นการเรียนรู้ที่สามารถทำให้ผู้สูงอายุได้รับประสบการณ์หรือความรู้ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง
- ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง
- อำนวยความสะดวกในที่นี้หมายถึง ผู้ที่คอยให้การสนับสนุนการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ ส่งเสริม และให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา เพื่อให้การเรียนรู้ของผู้สูงอายุนั้นสามารถที่จะเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเป็นหลัก โดยทำหน้าที่เสมือนเพื่อนในการเรียนรู้มากกว่าที่จะเป็นผู้ควบคุมหรือทำหน้าที่เหมือนครูอาจารย์ โดยมีคุณลักษณะและบทบาทที่สำคัญดังนี้
1. มีความน่าเชื่อถือ เป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ตรงและความเชี่ยวชาญในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ไปสู่ผู้สูงอายุได้อย่างชัดเจน ในกรณีนี้อาจเป็นผู้สูงอายุหรือกลุ่มคนหลายช่วงวัยก็ได้
 2. พึงเป็นบุคคลที่เป็นต้นแบบในการเรียนรู้ที่ดี ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุเกิดความศรัทธา และเกิดความเชื่อถือว่าเรียนรู้
 3. เป็นบุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เข้าถึงได้ง่าย ยิ้มแย้มแจ่มใส สนุกสนานมีชีวิตชีวา ถ้าเป็นกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ ที่มีกิจกรรมที่ทำหาย จะยิ่งสร้างความน่าสนใจและเร้าใจให้ผู้สูงอายุอยากที่จะเรียนรู้
 4. เป็นบุคคลที่มีทัศนคติเชิงบวกทั้งต่อตนเองและต่อตัวของผู้สูงอายุ โดยมีพื้นฐานของการเป็นผู้ที่มองโลกในแง่ดีที่ตั้งอยู่บนฐานของความเป็นจริง

5. เป็นบุคคลที่เข้าใจธรรมชาติของผู้สูงอายุ ทั้งทางด้านกายภาพ สภาพจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และเข้าใจในบทบาทของตนเอง ตลอดจนถึงเข้าใจกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ที่ผลักดันให้ผู้สูงอายุมีความสุขที่จะได้เรียนรู้

6. มีทักษะในการสื่อสาร และถ่ายทอดเรื่องราวการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุเข้าใจได้ง่าย
7. มีทักษะในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า สามารถจัดการสถานการณ์ภาวะตึงเครียดให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด
8. มีความยืดหยุ่นทางความคิด ไม่ยึดติดกับกฎเกณฑ์หรือยึดมั่นในความคิดของตนเองมากเกินไป
9. ไม่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้
10. เป็นบุคคลที่มีพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา เป็นผู้ที่มีบทบาทของการกระทำของตนเองอย่างสม่ำเสมอ

สำหรับในด้านบทบาทของการเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย

1. ผู้เป็นผู้เข้าใจถึงการให้โอกาส จุดประกายความท้าทาย กระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีความอยากรู้อยากเห็น เกิดแรงบันดาลใจที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง

2. สามารถสร้างพื้นที่ของการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นระหว่างผู้อำนวยความสะดวกกับผู้สูงอายุ รวมถึงระหว่างผู้สูงอายุกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย และระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันเอง

3. เป็นบุคคลที่คอยให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ ทั้งทางด้าน การให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา ขวนพุดคุยเพื่อผ่อนคลาย รวมถึงการให้คำแนะนำในการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา

4. เป็นบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือให้ผู้สูงอายุรู้จักกับความต้องการของตนเอง และสามารถช่วยเหลือให้ผู้สูงอายุใช้ความสามารถของตนเองได้อย่างเต็มที่

5. เป็นผู้ประสานหรือติดต่อเครือข่ายที่มีความชำนาญในการให้ความช่วยเหลือด้านการเรียนรู้เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

6. เป็นผู้ที่สามารถกระตุ้นหรือโน้มน้าวให้ผู้สูงอายุดำเนินการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ

7. มีบทบาทในการสร้างกำลังใจและแรงจูงใจให้ผู้สูงอายุเกิดความปรารถนาที่แรงกล้าที่จะเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จ

8. เป็นผู้สร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ในทุกสถานการณ์ ทำให้การเรียนรู้ดำเนินไปด้วยความสนุกสนาน ไม่ตึงเครียด

9. เป็นผู้คอยสังเกตปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงแผนการส่งเสริมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการ

10. เป็นผู้คอยกำกับติดตามความก้าวหน้าทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอยู่เสมอ

พื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

พื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง มีความหลากหลายรูปแบบทั้งที่เป็นสื่อออนไลน์ และสื่อออฟไลน์ แต่ส่วนมากพบว่าผู้สูงอายุในสังคมเมืองนิยมการใช้บนสื่อออนไลน์กันมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะสามารถเรียนด้วยการนำตนเองและเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างอิสระ สื่อสังคมออนไลน์เป็นสื่อที่แพร่กระจายด้วยปฏิสัมพันธ์เชิงสังคมที่ไม่ต่างจากอดีต เพียงแต่เมื่อมาอยู่ในโลกออนไลน์ การแพร่กระจายของสื่อก็สามารถทำได้ง่ายขึ้น ซึ่งทำให้เกิดการแบ่งปันเนื้อหา จากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่งได้อย่างรวดเร็ว สำหรับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ สื่อออนไลน์สามารถเข้าถึงได้โดยไม่ยากเย็น มีแหล่งเรียนรู้เป็นจำนวนมากที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ อย่างเช่น ชมรม OPPY หรือ OldPeoplePlayingYoungซึ่ง เป็นชมรมที่ก่อตั้งขึ้นในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2542 โดยคุณหญิงชนิ จาติกวณิช ร่วมกับ Loxinfo Training Center บริษัท ล็อกซเล่ย์ อินฟอร์เมชั่น ชมรมดังกล่าวทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้และทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ให้แก่ผู้สูงอายุ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุมารวมตัวกันเพื่อที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อให้เท่าทันกับกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก

ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ คือ ภาวะสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยด้วยการอาศัยสัมพันธ์ภาพที่นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ที่ผู้สูงอายุสามารถที่จะได้ตอบหรือสื่อสารได้อย่างอิสระ ใน 3 ลักษณะ คือ

1. การติดต่อสื่อสารแบบประสานเวลา เป็นการที่ผู้สูงอายุเลือกที่ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในช่วงเวลาเดียวกัน ผ่านการพูดคุยโต้ตอบแบบทันทีทันใด ผ่านการสนทนาในลักษณะต่างๆ ทั้งที่เป็นการพิมพ์โต้ตอบกันใน application Line การโทรศัพท์ด้วยระบบเสียง หรือโทรด้วยระบบวิดีโอคอล ที่ได้ยินทั้งเสียงและเห็นทั้งภาพ
2. การติดต่อสื่อสารแบบไม่ประสานเวลากับบุคคล เป็นการที่ผู้สูงอายุสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่นผ่านการส่งอีเมลล์ การโพสต์ข้อความบนกระดานข่าว หรือการส่งข้อความโต้ตอบทางกล่องข้อความที่ผู้สื่อสารจะเข้ามาได้ตอบในภายหลัง
3. การติดต่อสื่อสารในขณะที่ผู้สูงอายุเลือกที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อที่ไม่ใช่บุคคล เป็นการเรียนรู้ผ่านการค้นหาข้อมูล หรือการอ่านสาระประโยชน์ที่ตนเองสนใจเป็นพิเศษ

ทรัพยากรส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ทรัพยากรที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมือง สื่ออินเทอร์เน็ต จัดว่ามีบทบาทมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อที่ทำการเชื่อมโยงกับระบบอินเทอร์เน็ต ที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงได้ทุกเมื่อ สามารถใช้เป็นช่องทางในการอ่านหนังสือประเภทต่างๆ ดูข่าว ฟังเพลง ฟังธรรมะ ค้นรูปภาพแหล่งท่องเที่ยว ข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพต่างๆ นอกเหนือจากนี้ในปัจจุบันมี Application จำนวนมากที่เอื้อประโยชน์ให้กับผู้สูงอายุสามารถใช้ในการดูแลสุขภาพความปลอดภัยให้กับตนเอง หรือให้ลูกหลานในครอบครัวสามารถใช้ในการติดต่อเมื่อเกิดเหตุด่วนเหตุร้าย ก็จะสามารถดูแลในระดับเบื้องต้นได้เป็นอย่างดี

นอกเหนือจากทรัพยากรการเรียนรู้ประเภทที่เป็นสื่ออินเทอร์เน็ตดังกล่าว ผู้สูงอายุในสังคมเมืองส่วนมากก็ยังให้ความสำคัญกับสื่อบุคคล ด้วยเหตุผลที่ว่า สื่อบุคคลมีความสำคัญและมีความเชื่อมโยงกับการใช้ชีวิต โดยสื่อบุคคลในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่บุคคลที่มีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ เช่น ญาติพี่น้องหรือลูกหลานเท่านั้น แต่ยังหมายถึงบุคคลอื่นๆ ที่เป็นบุคคลต้นแบบที่มีคุณลักษณะของผู้มีความรู้ความสามารถในด้านใดด้านหนึ่ง หรือบุคคลที่มีความชื่นชอบ สนใจ ในสิ่งที่ใกล้เคียงกัน ทำให้สื่อสารกันได้อย่างเข้าใจ ทำให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ได้อย่างอิสระไม่รู้สึกลกตั่นแต่อย่างใด

กิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุในสังคมเมืองมีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่

1. การจัดคอร์สการเรียนรู้ที่เป็นทางการ ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุสนใจเข้าร่วมเรียนรู้ได้ตามความพึงพอใจโดยไม่มีการบังคับ แต่เป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตัวผู้สูงอายุเอง เช่น คอร์สการสอนใช้คอมพิวเตอร์เบื้องต้น คอร์สสอนเขียนสื่อน้ำ คอร์สการออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันมีคอร์สการเรียนรู้เป็นจำนวนมากทั้งที่จัดในสถานที่และที่จัดขึ้นบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะอย่างยิ่งคอร์สการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายดังกล่าว อำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนที่เป็นผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านของความสะดวกในการย้อนกลับมาทบทวนได้ทุกครั้งที่ต้องการ โดยไม่จำเป็นต้องเรียนรู้ในช่วงเวลาของการสอนสดก็ได้
2. การสนทนาหรือการเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันบนเครือข่ายออนไลน์ เช่น กลุ่ม Line, Facebook เป็นต้น ช่องทางการมีกิจกรรมดังกล่าวเป็นการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีความสนใจในเรื่องราวเดียวกัน และต้องการแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จึงใช้วิธีการสร้างพื้นที่หรือเปิดเวทีในการพูดคุยทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ
3. กิจกรรมชมรม กลุ่มกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ และโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นการรวมตัวของกลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัคร และบุคคลในสังคม ชุมชน ที่ชื่นชอบในกิจกรรมการเรียนรู้ประเภทเดียวกัน มาจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันที่มีทั้งแบบที่เป็น

ทางการและไม่เป็นทางการก็ได้ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือสร้างความท้าทายในการร่วมกันสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น โดยรูปแบบของการรวมตัวที่เกิดขึ้นนั้น อาจปฏิสัมพันธ์ด้วยการปฏิสัมพันธ์กันโดยตรงหรือเกิดขึ้นในลักษณะของชมรมในระบบออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก หรือกลุ่มเฟซบุ๊ก หรือ Application Line เป็นต้น

4. กิจกรรมการเรียนรู้จากกรณีศึกษา เป็นการนำเสนอเรื่องราว รูปภาพ หรือเหตุการณ์ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงในลักษณะต่างๆ เช่น บทละคร นิทาน วิดีทัศน์ การ์ตูน มาให้ผู้สูงอายุได้ศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างประสบการณ์เรียนรู้ และเรียนรู้

5. การแนะนำคำปรึกษา เป็นกิจกรรมที่ผู้มีประสบการณ์ทำหน้าที่เป็นผู้สอนหรือพี่เลี้ยง ทำหน้าที่สอน ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ หรือให้ผลสะท้อนกลับกับผู้เรียนในรูปแบบการสื่อสารทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาศักยภาพการเรียนรู้อย่างเต็มที่

6. การโฆษณา เป็นการสร้างข้อความ การแสดง คลิปภาพ หรือคลิปเสียงสั้นๆ ที่สามารถสร้างแรงกระตุ้นหรือแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุให้เกิดความตระหนักและเกิดแรงผลักดันที่อยากจะเรียนรู้

7. การสร้างกิจกรรมบนเครือข่ายออนไลน์ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมตามความสนใจ และต้องได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมนั้น โดยกิจกรรมนั้นต้องสามารถสร้างทั้งสาระ ความบันเทิง มิตรภาพ รวมถึงทำให้การเรียนรู้บนเครือข่ายออนไลน์นั้นมีสีสันและมีชีวิตชีวา

วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุ เป็นการสนับสนุนให้เกิดการจัดหรือสร้างพื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่หลากหลายและสอดคล้องตามความต้องการของผู้สูงอายุ รวมถึงการสร้างแรงสนับสนุน จูงใจ และกระตุ้นให้ผู้สูงอายุใช้พื้นที่ดังกล่าวในการเรียนรู้ เพื่อสร้างความสำเร็จตามเป้าหมายของตนเอง อย่างอิสระและมีความสุข ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบสามารถดำเนินงานให้เกิดขึ้นด้วยวิธีการ ดังนี้

1. จัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับลักษณะการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยพื้นที่การเรียนรู้ต้องมีการออกแบบพื้นที่หรือจัดสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่สามารถสร้างประทับใจหรือมีเอกลักษณ์ท่าจดจำดึงดูดใจให้ผู้สูงอายุให้ความสนใจที่จะเข้ามาเรียนรู้ มีการดูแลเรื่องแสง เสียง อุณหภูมิให้เหมาะสม สิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ควรสร้างความรู้สึกมีชีวิตชีวา มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ที่ทันสมัย เช่น มีเครื่องคอมพิวเตอร์ที่เอื้อต่อการใช้งานสำหรับผู้สูงอายุ รวมถึงการออกแบบการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ที่มีโซนพื้นที่ส่วนตัว และพื้นที่ที่ส่งเสริมการสร้างปฏิสัมพันธ์ในการเรียนรู้ระหว่างบุคคลด้วย

2. สร้างบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยบนพื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ดีควรมีบรรยากาศที่สนับสนุนให้ผู้สูงอายุอยากเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งผู้จัดพื้นที่การเรียนรู้ควรคำนึงถึงบรรยากาศที่ประกอบไปด้วย บรรยากาศของความผ่อนคลาย มีความเงียบสงบเป็นส่วนตัว หรือมีดนตรีบรรเลงเบาๆ เพื่อสร้างสุนทรียะในการเรียนรู้ บรรยากาศของความอิสระ ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุสามารถตัดสินใจ คิด หรือเลือกที่จะเข้าร่วมกิจกรรมโดยปราศจากการบังคับ บรรยากาศของความอบอุ่น เป็นมิตร เติบโตด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการให้คำแนะนำปรึกษาบอกระยะทางการเรียนรู้ รวมถึงการให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีบรรยากาศของความท้าทาย ที่มีการกระตุ้นให้เสริมแรงให้เกิดความกระตือรือร้น และสร้างความมั่นใจในการลงมือปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย และมีบรรยากาศของการแบ่งปัน ที่ทุกคนสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีคุณค่าสามารถก่อให้เกิดประโยชน์กับผู้อื่นได้ตลอดเวลา

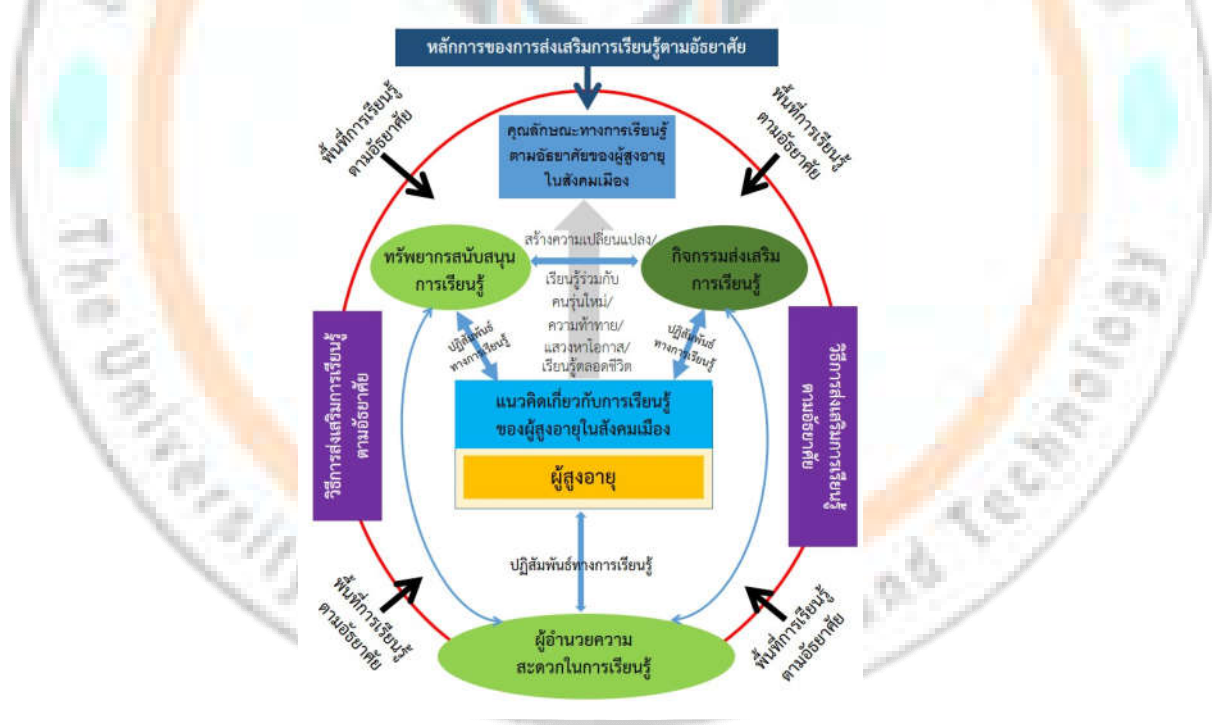
3. สร้างกลุ่มหรือเครือข่ายการเรียนรู้ โดยการรวมกลุ่มบุคคลที่มีความชื่นชอบในสิ่งเดียวกันหรือมีเป้าหมายในการเรียนรู้ที่ใกล้เคียงกันในรูปแบบของชมรม กลุ่มกิจกรรมอาชีพ โรงเรียนผู้สูงอายุ หรือสมาคมทั้งในโลกแห่งความจริงและบนโลกในสังคมออนไลน์ ให้มีโอกาสได้มาเรียนรู้ร่วมกัน สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปันประสบการณ์ที่แตกต่าง รวมถึงร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้แก่บุคคลรอบข้างในสังคม โดยการสร้างกลุ่มหรือเครือข่ายให้เกิดขึ้นนั้น อาจเริ่มต้นจากการสร้างกลุ่มขนาดเล็กชักชวนเพื่อนหรือคนใกล้ชิดที่มีความชื่นชอบหรือเป้าหมายที่ใกล้เคียงกัน

มาทำกิจกรรมร่วมกัน จากนั้นจึงค่อยๆ ขยายเครือข่ายให้กว้างขวางมากขึ้น หรืออาจจะใช้วิธีการประชาสัมพันธ์โฆษณาผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุ และสื่ออินเทอร์เน็ต เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้เกิดการรวมตัวกันสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และมีการสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

4. สร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ โดยมีการนำเสนอเรื่องราวการดำเนินชีวิตและการเรียนรู้ของบุคคลต้นแบบ ที่ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ด้านต่างๆ ที่ผู้สูงอายุให้ความสนใจ เช่น ด้านอาชีพ ด้านการเป็นครูภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปินแห่งชาติ เป็นต้น ผ่านสื่อประเภทต่างๆ ที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงได้ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หรือสื่อออนไลน์ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้สูงอายุปรารถนาที่จะมีกำลังใจในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของตนเอง นอกจากนั้นการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีเป้าหมายในการเรียนรู้และทบทวนเป้าหมายกันอย่างสม่ำเสมอผ่านการสนทนา ก็เป็นวิธีที่เสริมแรงให้ผู้สูงอายุเกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองมากยิ่งขึ้น

5. เสริมพลังอำนาจในการเรียนรู้ เป็นวิธีการกระตุ้นระดับบุคคลระหว่างการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้สูงอายุที่กำลังลงมือเรียนรู้เกิดแรงผลักดันที่จะลงมือปฏิบัติในสิ่งที่วางเป้าหมายไว้บรรลุผลในระยะเวลาที่รวดเร็ว และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการเสริมพลังอำนาจในการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุนั้น สามารถทำได้ด้วยการใช้วิธีการสนทนาเชิงบวก มีการชื่นชมเมื่อผู้สูงอายุประสบความสำเร็จ ให้กำลังใจเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในการปฏิบัติงาน ซึ่งการเสริมพลังอำนาจจะกระตุ้นให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็ต้องสนับสนุนให้ผู้สูงอายุรู้จักการเสริมสร้างพลังอำนาจกระตุ้นการเรียนรู้ให้กับเพื่อนในวัยเดียวกัน และกลุ่มคนหลายช่วงวัยด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้ รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง สามารถสรุปได้ดังรูปภาพที่ 1 ต่อไปนี้

รูปภาพที่ 1 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อค้นพบในการวิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง สามารถแบ่งการอภิปรายผลออกเป็น 2 ประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ 1. การวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และ 2. การศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองที่ว่า “ผู้สูงอายุในสังคมเมืองต้องเป็นผู้แสวงหาโอกาส เรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยความท้าทาย เรียนรู้ร่วมกับคนรุ่นใหม่ เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับตนเอง” นั้นเกิดขึ้นได้จากการผลิตสร้างวาทกรรมที่มาจาก 2 ทิศทาง คือ ทิศทางที่มาจากสังคมกำหนดซึ่งได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชนเป็นผู้กำหนดแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ส่วนทิศทางที่สองผู้สูงอายุเป็นผู้กำหนดตนเอง โดยทั้งสองทิศทางต่างแสดงให้เห็นความคิดเห็นในเชิงอำนาจเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกันออกไป ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Michael Foucault (อ้างถึงใน กำธร หลุยยะพงศ์, 2556) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดว่าอำนาจของสังคมและตัวตนของคนๆ นั้น ว่าจะมีความสัมพันธ์ต่อการกำหนดแนวคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมก็เช่นเดียวกัน

จากการวิเคราะห์เนื้อหาชี้ให้เห็นว่าถึงสังคมส่วนหนึ่งผลิตสร้างแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุว่าเป็นเรื่องไม่จำเป็น หรือเป็นเพียงเรื่องของการต้องให้โอกาสสำหรับผู้ด้อยโอกาส แสดงออกทัศนคติเชิงลบมากกว่าเชิงบวกสอดคล้องกับงานวิจัยของ Parsons (1993) และ Knox (2005) ที่กล่าวถึงการมีทัศนคติเชิงลบของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นในด้านของสุขภาพ พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวัน ตลอดจนถึงการเป็นผู้ที่ไม่สามารถจะพัฒนาได้อีกต่อไป แต่ในอีกด้านหนึ่งผู้สูงอายุเสนอแนวคิดเชิงบวกที่มีต่อตนเอง ทั้งในด้านการใช้ชีวิต การเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ๆ และการเปิดใจพร้อมรับความเปลี่ยนแปลงที่กำลังก้าวเข้ามา สร้างเสริมทัศนคติเชิงบวกให้กับตนเองปฏิเสธการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจะเกิดขึ้น เพื่อต้องการสะท้อนให้สังคมเห็นว่า ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มคนที่มีความพร้อมที่จะเรียนรู้และตั้งรับเสมอกับความท้าทายใหม่ๆ ที่จะเข้ามาขับเคลื่อนให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชีวิต

2. การศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองประกอบด้วย หลักการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย พื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัย ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย โดยจำแนกตามประเด็นองค์ประกอบของรูปแบบ พบว่า

ด้านของหลักการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ในประเด็นย่อยสะท้อนให้เห็นถึงคามมีอิสระ ความหลากหลาย ความยืดหยุ่น ความเสมอภาค ความต้องการของผู้สูงอายุ บรรยากาศและสภาพแวดล้อม และความทันสมัย ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 และเป็นไปตามหลักการของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543) ที่นำเสนอไว้ว่า การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยจัดเป็นกิจกรรมที่จำเป็นที่จะเพิ่มเติมทำให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนมีความสมบูรณ์แบบ

ด้านพื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือ Informal Learning Space เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ ที่มีทั้งที่เป็นสถานที่ สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่อยู่ในโลกแห่งความจริงและในโลกเสมือน สำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมืองแล้วโลกเสมือนบนอินเทอร์เน็ตเป็นโลกที่เปิดกว้าง มีอิสระ มีความหลากหลาย และมีความสะดวกสบาย สามารถเข้าถึงได้ง่าย เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ผู้สูงอายุสามารถดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ได้ตามความต้องการของตนเองโดยไม่เสียความเป็นตัวตน ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการส่งเสริมการเรียนรู้ในผู้สูงอายุที่ระบุไว้ว่า ต้องคำนึงถึงการเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุมีอิสระในการคิด การตัดสินใจ และการเข้าร่วมกิจกรรมใดใด ที่เป็นไปโดยปราศจากการบังคับ (อาชัญญรัตน์อุบล, 2559)

ด้านปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือ Informal Learning Interaction จัดได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความสัมพันธ์อันดีที่เกิดขึ้นในการเรียนรู้ ผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในวันแรกที่พบและทำกิจกรรมร่วมกันในระหว่างผู้สูงอายุและผู้จัด หรือ ในระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันเองนั้น มีการเรียนรู้ทั้งภาษาผ่านสีหน้า ท่าทางรวมถึงภาษาที่สื่อสารด้วยวิธีการสนทนาพูดคุยทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ

Charles (1971) ที่กล่าวถึงลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์ที่สามารถสื่อสารได้ด้วยการพูด ภาษาท่าทาง สัญลักษณ์ รูปภาพ รวมถึงการสื่อสารผ่านอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นเสมือนใบเบิกทางไปสู่การสร้างมิตรภาพที่ดีในการเรียนรู้ นอกจากนี้ Knowles (1975) ก็ให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศที่เต็มไปด้วยมิตรภาพ และความใส่ใจ ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนที่เป็นผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ หรือ Informal Learning Facilitator คือ ผู้ที่บทบาทหลักในการสร้างหรือจัดพื้นที่การเรียนรู้โดยอาศัยการใช้กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเป็นตัวขับเคลื่อน เป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีค้นหาความต้องการของตนเอง ตลอดจนทำหน้าที่ช่วยเหลือ เสริมแรงใจ ผลักดันทัศนคติเชิงบวก โดยบทบาทดังกล่าวสอดคล้องกับที่ วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา (2561) ให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้จัดการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ว่า ต้องเป็นผู้ที่ส่งเสริม สนับสนุน กระตุ้น และสร้างความตระหนักให้กับผู้เรียน และกลุ่มเครือข่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้รับรู้ในทุกด้าน นอกจากนี้ ผู้อำนวยความสะดวกควรมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น คือ เป็นผู้วางตัวในแบบที่ไม่ใช่เป็นผู้นำ แต่เป็นเพื่อนร่วมทาง ร่วมไปกับผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุเปิดใจต่อการเรียนรู้ กล้าพูดคุย และกล้าที่จะซักถาม นอกจากนี้ (ประสาน อิงคนันท์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2562)

ด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือ Informal learning activity สำหรับผู้สูงอายุกิจกรรมที่จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนั้นต้องมีความหลากหลาย แต่กิจกรรมที่เป็นที่นิยมมาก คือ กิจกรรมประเภทฝึกทักษะอาชีพ เช่น การทำขนม ทำอาหาร การประดิษฐ์สิ่งของ การถักนิตติ้ง หรือโครเชต์ เป็นต้น กิจกรรมดังกล่าวนอกจากจะสร้างความเพลิดเพลินให้กับผู้สูงอายุแล้วยังสามารถนำไปสู่การสร้างรายได้ได้อีกด้วย นอกจากนั้นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่างๆ ก็เป็นที่นิยมเป็นอย่างมาก เช่น การฝึกใช้ facebook และ line ในการติดต่อสื่อสาร เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุในสังคมเมืองใช้เวลาามากที่สุด โดยเนื้อหาสาระที่สนทนาผ่านสื่อดังกล่าว มักจะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดบรรยากาศของการสนทนา สอดคล้องกับแนวคิดของชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2544) ที่กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยต้องมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งการพูดคุยก็นับเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำในวิถีชีวิตของมนุษย์ ที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

ด้านทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือ Informal Learning Sources สิ่งสนับสนุนสำคัญที่มีส่วนทำให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่มีประสิทธิภาพนั้น มีหลายประเภท ได้แก่ ประเภทบุคคล ประเภทที่เป็นแหล่งเรียนรู้ และประเภทที่อยู่บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต สำหรับผู้สูงอายุแล้วทรัพยากรสนับสนุนทุกประเภทยกเว้นแต่มีความสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเภทบุคคล การได้เรียนรู้ประสบการณ์ชีวิต ความล้มเหลวและความสำเร็จของบุคคลที่เป็นต้นแบบ ซึ่งไม่เฉพาะว่าจะต้องเป็นผู้สูงอายุด้วยกันเท่านั้น อาจจะเป็นกลุ่มคนหลายช่วงวัย เด็กหรือเยาวชน ที่มุมมองที่สามารถเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้สูงอายุได้นับเป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่าสำหรับผู้สูงอายุได้เช่นกัน (สว่าง แก้วกันทา, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2562) นอกจากนี้ ทรัพยากรบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตก็เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ ทั้งในด้านของความรวดเร็ว สะดวก และมีความเป็นส่วนตัวสูง จึงเป็นที่นิยมมากในกลุ่มผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ด้านวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยหรือ Informal Learning Method วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุที่ดีที่สุด ก็คือวิธีที่ทำให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข สิ่งนี้จะสามารถเกิดขึ้นได้ต้องประกอบไปด้วยการจัดสภาพแวดล้อม การสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ การสร้างกลุ่มเครือข่ายการเรียนรู้ การสร้างแรงบันดาลใจ และการเสริมสร้างพลังอำนาจในทางบวก ซึ่งประเด็นดังกล่าว Knowles (1975) ชี้ให้เห็นว่า การใช้จิตวิทยาเชิงบวกเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของบุคคลให้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้สูงอายุที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลาย รับรู้ถึงทัศนคติทั้งทางบวกและลบผสมผสานกันมาอย่างยาวนาน จนเข้าสู่วัยปลายชีวิตทัศนคติจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้โดยง่าย ดังนั้น การที่จะส่งเสริมให้เกิดพลังทางบวกจึงต้องอาศัยพลังจากสังคมที่ส่งต่อไปสู่ผู้สูงอายุในทิศทางบวกเช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

สำหรับ การวิจัยเรื่องรูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ในการและการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. จากผลการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ทำให้มองเห็นมุมมองที่สังคมมองการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และในขณะเดียวกันก็ยังมีข้อขัดแย้งและสอดคล้องกันของผู้สูงอายุ ทำให้พบว่า องค์การภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน จะสามารถนำแนวคิดดังกล่าว ไปใช้ในการสร้างสื่อเพื่อเผยแพร่แนวคิดนี้ให้ออกมาเป็นรูปธรรม หรืออาจนำไปใช้เป็นแผนงานรณรงค์ให้ผู้สูงอายุและกลุ่มคนหลายช่วงวัย ได้ตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุและเป็นส่วนสำคัญในการช่วยกันขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุของไทยให้พัฒนาขึ้นต่อไป

2. จากการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง พบข้อสังเกตที่ว่า ผู้สูงอายุในสังคมเมืองส่วนใหญ่ติดโซเชียล มีเดียชีวิตที่แตกต่างออกไปจากในอดีต ดังนั้น องค์การภาคส่วนต่าง ๆ อาจนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในการพัฒนา Application สำหรับผู้สูงอายุที่มีความหลากหลายมากขึ้น โดยไม่จำกัดอยู่เพียงเนื้อหาที่เกี่ยวกับสุขภาพเท่านั้น อาจจะมีเนื้อหาที่ท้าทายความสามารถของผู้สูงอายุให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดกลุ่มผู้สูงอายุรุ่นใหม่ที่แตกต่างกันไปจากในอดีต

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาในกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท เพื่อสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร และมีประเด็นใดบ้างที่จะสามารถนำมาพัฒนาต่อยอดทางความคิดได้ร่วมกัน

ควรมีการนำองค์ประกอบต่างที่ค้นพบจากการวิจัยในครั้งนี้ ไปสู่การศึกษาแบบเจาะลึกในแต่ละองค์ประกอบว่าจะสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุได้จริงหรือไม่ และองค์ประกอบใดมีอิทธิพลต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุได้ดีที่สุด รวมถึงยังมีส่วนประกอบใดที่ควรเพิ่มเติมเพื่อให้เป็นรูปแบบที่สมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- กำธร หลุยยะพงศ์ และกาญจนา แก้วเทพ. 2555. การสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย. ใน กาญจนา แก้วเทพ (บก.) สื่อเก่า-สื่อใหม่ สัมผัสอัตลักษณ์อุดมการณ์. หน้า 74-135. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์. (2544). การศึกษาตามอัธยาศัย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2560. วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล, ศุภธิดา ขวณวัน และกาญจนา เทียนลาย. (2555). ผู้สูงอายุ: คนวงในที่จะถูกผลักให้ไปอยู่ชายขอบ. วารสารประชากรชายขอบและความเป็นธรรมในสังคมไทย นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2555
- แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ.2561. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2562. จาก <http://www.dop.go.th/th/laws/1/28/766>
- วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา. (2561). การศึกษาตามอัธยาศัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สารประชากร มหาวิทยาลัยมหิดล. (2562). ประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2562. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุธีรา บัวทอง และคณะ. 2558. ผู้สูงอายุกับเหตุผลในการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ และสิ่งที่ต้องการเรียนรู้. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 12 ฉบับที่ 1,2 (มิถุนายน 2557- มีนาคม 2558) หน้า 6-17.

สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. (2550). โครงการวิจัยการศึกษาดำเนินงานโครงการขยายผลการดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อรทัย อาจอ่ำ. (2553). แก่แล้วไม่มีคุณค่าจริงหรือ? บทสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของผู้สูงอายุ. ในสุชาติ ทวีสิทธิ์ และสวริย์ บุญมานนท์ (บรรณาธิการ). ประชากรและสังคม 2553: คุณค่าของผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย. เอกสารวิชาการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล หมายเลข 372. พิมพ์ครั้งที่ 1. นครปฐม:

สำนักพิมพ์สุธีรา บัวทอง และคณะ. 2558. ผู้สูงอายุกับเหตุผลในการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ และสิ่งที่ต้องการเรียนรู้. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 12 ฉบับที่ 1,2 (มิถุนายน 2557- มีนาคม 2558) หน้า 6-17.

อาชัญญรัตน์อุบล. (2554). รายงานฉบับสมบูรณ์เรื่อง การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย. สนับสนุนโดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.).

อาชัญญรัตน์อุบล. (2559). การเรียนรู้ของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Charles, E. O. (1971). Nature of Communication Between Humans. The Process Communication. New York: Harper & Row.

Knowles, M. (1975). Andragogy in Action. San Francisco Jossey Bass.

Knox, David, SitawaKimuna and Marty Zusman. (2005). College student views of the elderly: some gender differences. College Student Journal, March. Available from http://findarticles.com/p/articles/mi_m0FCR/is_1_39/ai_n136603928/?tag=content;co11. (Access 25 October 2019).

Parsons, Alison. (1993). Attitudes to the elderly. Available from <http://www.ciap.health.nsw.gov.au/hospolic/stvincents/1993/a06.html>. (Access 25 October 2019)

Pozgaj, Z. & Vlahovic, N. (2010). The Impact of Web 2.0 service on Informal Education. MIPRO, 2010 Proceedings of the 33rd International Convention. [Online]. Available: August 8, 2011 from <http://ieeexplore.ieee.org/> (Access date: November 25, 2016). (Information Technology and Communication to Enhance Non-formal Education in Multicultural Society)